

Gospodarska problematika žumberačkoga kraja uoči drugoga svjetskog rata u Žumberačkim novinama

ZLATKO KUDELIC

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor piše o gospodarskom stanju Žumberka uoči drugog svjetskog rata na temelju analize članaka u žumberačkim novinama. Novinski članci odnose se na prisutne probleme Žumberačkog gospodarstva u poljoprivredi i šumarstvu te predlažu njihova rješenja. Rad ukazuje na potrebu šireg istraživanja navedene problematike.

Predmet rasprave

Žumberačke novine, mjesečnik za pouku i gospodarstvo, pojavile su se u javnosti 15. siječnja 1934. godine. Glavni urednik bio je dr. Janko Šimrak, crkveni velikodostojnik grkokatoličke crkve i sveučilišni profesor, rodom iz Žumberka. *Žumberačke novine* izlazile su od 15. siječnja 1934. do prosinca 1940. godine. Kako su bile lokalni list, odmah su zapale u financijske poteškoće, a problem pokrivanja troškova pratio je list tijekom svih godina izlaženja. *Žumberačke novine* zamišljene su kao mjesečnik, no čitavu 1939. godinu izlazile su kao tjednik pod imenom *Žumberački tjednik*. Tiskanje glasila kao tjednika bilo je moguće zahvaljujući velikoj financijskoj pomoći iz Sjedinjenih Američkih Država, koju su slali žumberački iseljenici. No, unatoč toj pomoći iz inozemstva, list je i dalje imao poteškoća, o čemu govore mnoga upozorenja uredništva pretplatnicima da moraju redovito plaćati pretplatu. Posljednju godinu izlaženja list je opet izlazio kao mjesečnik, a posljednji je broj izašao za Božić 1940. godine.

Najveći dio posla oko uređivanja i izdavanja novina obavljao je dr. Janko Šimrak. Stoga ne iznenađuje velik broj vijesti i tekstova o crkvenom životu prožetih kršćanskim stavovima o politici i društvenom životu kako Žumberka tako i Hrvatske onog vremena. Trajno isticanje i naglašavanje uloge Crkve u životu društva i države uzrokovali su sukob u Društvu Žumberčana između dr. Šimraka i nekih članova Upravnog odbora toga društva. Spor je jasno pokazao da je protivnicima dr. Šimraka smetalo što on, kao crkveni dužnosnik, u isto vrijeme obavlja urednički posao koji bi trebao obavljati neki laik. Optužbe protiv dr. Šimraka na kraju su se proširile i na vodstvo same Crkve pa su se u

negativnom kontekstu spominjali i dr. Šimrak i sam vladika. U svom dogovoru dr. Šimrak je jasno istaknuo kako je po crkvenom pravu nedopustivo da se laici miješaju u unutrašnje stvari Crkve, a uspješno je odgovorio na optužbe protiv njegova vođenja uredničke politike. Dr. Šimrak ponio se vrlo pomirljivo, želeći izgladiti spor koji je samo štetio Žumberčanima. Štoviše, pozdravio je pojavu novog lista koji su pokrenuli njegovi protivnici pod naslovom *Glas Žumberka*, držeći da će time Žumberak biti bolje i objektivnije obaviješten o važnim događajima. Iako je taj spor s nekim članovima Upravnog odbora Društva Žumberčana trajao tijekom 1939. godine, dakle u vrijeme kada je list izlazio kao tjednik, što je zahtijevalo znatno više aktivnosti, list je izlazio normalno. Upravo su se te godine u Žumberku planirale različite akcije radi poboljšanja općih prilika, a te je godine održan i Peti Žumberački kongres (16. srpnja 1939.) na kojem su sudjelovali i gosti iz Sjedinjenih Američkih Država. Sve je to list pomno bilježio, no kako se u to vrijeme zbivalo mnogo važnih događaja u svjetskoj politici, više je prostora posvećeno njima. U svim se komentarima političkih i gospodarskih problema jasno mogla osjetiti usmjerenost kršćanskome moralu i etici, kao i naklonost svim političkim idejama i pokretima u svijetu koji su nosili protuljevičarske ideje. Iako je list napadan da je u biti klerikaln, uredništvo se *Žumberačkih novina* nastojalo držati u procjenama određenih pitanja odnosa države i Crkve što neutralnijim, a znatno više tekstova u kojima se mogla osjetiti privrženost socijalnim idejama Crkve pisali su povremeni suradnici lista, među kojima je najviše bilo čitalaca iz Žumberačkih seljačkih obitelji. Kako su se političke i ekonomske prilike potkraj 1940. godine pogoršavale, smanjilo se i zanimanje za novinama, pa su krajem 1940. godine novine prestale izlaziti.

1. Cilj izdavanja »Žumberačkih novina«

Motive koji su vodili dr. Šimraka i Žumberčane da pokrenu loklani list pronaći ćemo listajući prve brojeve *Žumberačkih novina*. U prvom broju Janko Šimrak napisao je tekst naslovljen »što hoće Žumberačke novine«. ¹ On ističe kako je njihovo izdavanje potaknuto željom da se Žumberak počne razvijati na ekonomskom, kulturnom i društvenom području. Pri tome se mora uzeti u obzir bogata tradicija Žumberačkoga kraja, koja se može iskoristiti za oplemenjivanje života seljačkog stanovništva u novim okolnostima relativno razvijenog društva. Dakako, kod očuvanja tradicije ističe se vjernost grkokatoličkoj vjeri i crkvenim običajima kao izvoru seljačkog identiteta u Žumberku. *Žumberačke novine* isto bi tako morale biti edukativne, posebno u poučavanju naprednijim oblicima seljačkoga gospodarstva, a poboljšanje materijalnog položaja seljaštva, koje se očekivalo kao rezultat bolje edukacije, po Šimrakovim bi riječima, smanjilo iseljavanje.

Takva razmišljanja dr. Šimraka olakšavaju nam razumijevanje koncepcije lista i objašnjavaju problem gospodarstva Žumberka uoči drugoga svjetskog rata. Stoga će se u *Žumberačkim novinama* naći članci i prilozi o problematici

¹ Janko Šimrak, »Što hoće Žumberačke novine«, *Žumberačke novine*, 1, 15. I. 1934., 1.

Žumberka i njegova gospodarstva. No, ipak prevladavaju članci koji se bave političkim temama s posebnim naglaskom na djelovanje Crkve. Život žumberačkoga kraja slabije je obrađen, a gospodarstvenu problematiku možemo otkriti u mnogim kraćim vijestima iz sela i naselja. Podrobnije obavijesti možemo dobiti u ponekim člancima koji govore o tadašnjim problemima poljoprivrede i seoskog privređivanja. Kako je Žumberak bio izrazito poljoprivredni kraj, gospodarstvena se problematika odnosi samo na pitanje prospješnja seoske privrede. Za uvid u ideje i prijedloge kojima se htjelo promijeniti loše stanje seljaštva najbolje podatke daju pisma pojedinih seljaka o određenim problemima sela, na primjer, komasaciji, poboljšavanju uzgoja stoke, dok iz savjeta stručnjaka za neka pitanja, primjerice, pravnika ili veterinara, možemo steći uvid u pravo stanje gospodarstva u Žumberku. Članci takve vrste izlazili su u rubrici »Seljačko gospodarstvo«, no ta rubrika nije bila redovita. Članaka o drugim privrednim granama nema.

Vrlo detaljan uvid u probleme Žumberačkih sela pružio je seljak Janko Rapljenović u svome članku »Promašeni smjer gospodarenja u Žumberku«.² Rapljenović misli kako se promašeni smjer u Žumberačkom gospodarstvu vidi po tome što se u Žumberku nastoje uzgajati žitarice, unatoč tome što taj visinski kraj nije za to pogodan. Istaknuo je kako su prinosi žitarica vrlo mali, česte su nerodne godine, a opet se ono malo kapitala koji se dobije ulaže u neprofitabilni uzgoj žitarica. Po njegovu mišljenju, Žumberak je kraj pogodan za stočarstvo i svinjogojstvo, te bi trebalo proširiti pašnjake pretvaranjem oranica u područja za ispašu stoke. Istodobno bi seljaka trebalo upozoriti na to kako će Žumberak naprednim stočarstvom i svinjogojstvom podmiriti veći dio svojih potreba, i to bez zaduživanja, a moći će prikupiti i manji kapital.³ Rapljenović smatra kako kao osnovu za oporavak gospodarstva treba uzeti mala seoska gospodarstva, na kojima se temelje gospodarstva većeg opsega. Po njegovu mišljenju, malo se može najlakše održati, temelj čvrstine bio bi u vrlini i marljivosti svakog pojedinca na takvom gospodarstvu. Kao uzor služe Rapljenoviću kućne zadruge, a nakon njihova ukidanja započelo je propadanje sela.⁴

Međutim, Rapljenović nalazi i mnoge zamjerke samom seljaštvu, koje zbog mnogih predrasuda, kao što je ona da samo onaj koji sam obrađuje zemlju to zna raditi ispravno, tvrdoglavo ustraje na starim načelima poljoprivredne proizvodnje. Rapljenović drži kako je gospodarstvo sustav, složena cjelina najraznovrsnijih pitanja koja najprije treba riješiti »u pameti«, tj. određenim znanstvenim pristupom, a zatim ih valja ispitati na iskustvu, što zbog napora koji takav pristup traži odbija ljude.⁵ Takovim se razmišljanjem on pokazao zagovornikom modernijeg pristupa seoskoj problematici, no mogućnost velikih promjena on ne vidi dok sami poljoprivrednici ne promijene i svoj način rada i shvaćanja. Za Rapljenovića se iseljavanje iz Žumberka ne može gledati samo kao rezultat siromaštva toga kraja, već i kao posljedica nehaja i lijenosti te nezainteresiranosti da se stara nekoć dobro stojeća gospodarstva drže u ured-

² Janko Rapljenović, »Promašeni smjer gospodarenja u Žumberku«, *Žumberačke novine*, 3, 15. III. 1934., 2.

³ Isto, *Žumberačke novine*, 9, 18. XI. 1934., 6.

⁴ Isto, *Žumberačke novine*, 5, 15. V. 1934., 12.

nom stanju. Jedan od uzroka iseljavanja za njega jest i pohlepa za novcem te kapitalističko bezbožno obožavanje materijalnog bogatstva. Pohlepa za novcem, koja je jako istaknuta, odvodi mlade i radno sposobne ljude u druge krajeve, a oni koji ostaju ponovno ulažu teško stečeni kapital u pogrešno gospodarenje. Kao mjeru za poboljšanje tog stanja Rapljenović navodi odgoj usmjeren kršćanskim vrlinama, koje će razviti i pozitivan odnos prema radu i marljivost, a i prihvaćanje novih metoda rada. Dakle, uspješnost u poljoprivrednoj djelatnosti može se postići vraćanjem digniteta zemljoradničkom zvanju i neprihvatanjem u potpunosti mjerila suvremenoga kapitalističkog načina proizvodnje. Valja prihvatiti samo one dijelove koji ne bi naručili tradicionalne vrijednosti seljačkih zajednica kojima prijete opasnost od nestajanja zbog pritiska modernog industrijskog pristupa poljoprivrednoj djelatnosti. Rapljenović zaključuje kako o tim pitanjima valja raspraviti pod vidom kršćanskih istina, a ne indiferentnog poganstva, kako se to čini u suvremenom svijetu.⁶

Dok se Rapljenović u prvim brojevima *Žumberačkih novina* vrlo široko bavio problemom seoskoga gospodarstva, u novinama se oglasio i župnik iz Grabra Stanko Višošević, te je u broju 9. od 18. travnja 1934. iznio kratak ali zanimljiv prijedlog najbitnijih problema Žumberačkoga gospodarstva. Uputio je na temeljno značenje uređenja sustava cesta u Žumberku, koji bi kraj povezao s većim središtima u okolici, a i sa susjednom Slovenijom. Gospodarsko bi značenje prometnice bilo u lakom izlazu na vinska tržišta planinskih dijelova Žumberka, a moglo bi se potaknuti i zadrugarstvo. Kao bitnu promjenu koja bi se dogodila uređenjem cesta Višošević ističe oživljavanje planinarstva i turizam, po uzoru na susjednu Sloveniju.

Ta dva primjera iz 1934. godine mogu nam poslužiti kao polazne točke za razmatranje gospodarske problematike Žumberka uoči drugoga svjetskog rata, jer sličnih primjera ima i tijekom 1939. i 1940. godine, što pokazuju novinski prilogi. U 1940. godini broj priloga s gospodarstvenim temama se smanjio, a prevladavaju politička pitanja. Najviše podataka o gospodarstvenoj problematici Žumberka uoči drugoga svjetskog rata donosi *Žumberački tjednik*, kako su se zvale *Žumberačke novine* tijekom 1939. godine, kada su izlazile svakog tjedna.

2. Gospodarstvo Žumberka uoči drugoga svjetskog rata

Kakve su se promjene u položaju seljaštva mogle primijetiti u 1939. godini s obzirom na stanje kakvo prikazuju *Žumberačke novine* iz 1934.? Nema nikakvih bitnih pomaka, sve je ostalo na razini prijedloga. Zanimljivu sliku sela, naročito seljačkog mentaliteta koji odbija prijedloge u korist seljaštva, dao je seljak Nikola Ciglar u članku »Mane Žumberačkog sela i seljaka«.⁷ Ciglar je istaknuo kako seljak u srcu osjeća mržnju prema svakomu, a ne misli da ima i

⁵ Isto, *Žumberačke novine*, 11–12, 25. XII. 1934., 12.

⁶ Isto, *Žumberačke novine*, 11–12, 25. XII. 1934., 12.

⁷ Nikola Ciglar, »Mane Žumberačkog sela iseljaka«, *Žumberački tjednik*, 8, 19. II. 1939., 1.

onih koji su mu dobri prijatelji. Seljak osjeća samo da je doživotni rob koji mora mukotrpno raditi za druge te sve savjete sa strane prima s nepovjerenjem.

Rješenje problema Ciglar vidi u prosvjećivanju seljaštva. Obvezatno prosvjećivanje potrebno je stoga što seljak mora, po Ciglarovu mišljenju, posjedovati više znanja nego radnik, jer rad na seljačkom gospodarstvu zahtijeva poznavanje mnogih struka, a radnik se specijalizira samo u jednom zvanju. Raširenu pojavu alkoholizma među seljacima Ciglar želi spriječiti osnivanjem seljačkih društava, gdje bi se radilo na prosvjećivanju seljaka. Time bi oni lakše shvatili smisao zakona u državi, a racionalnije bi vodili gospodarstvo. Isto tako iskorijenili bi se neki, po Ciglarovu shvaćanju, negativni običaji, na primjer, prerana udaja djevojaka isključivo zbog miraza, ili bi se iskorijenilo vrlo rašireno praznovjerje.⁸

Spomenuti je Ciglar u jednom drugom članku, pod naslovom »Pitanje našeg sela i seljaka«,⁹ upozorio na teško stanje koje je zahvatilo selo zbog diobe seoskih zadruga, a što je provedeno uz niz pronevjera. Posljedica je bio porast nepovjerenja seljaka u državne institucije, i seljaci odbijaju pomoć države. Ciglar opet ističe važnost prosvjećivanja seljaka, kako bi seljak ponovno stekao povjerenje u državne organe, a s druge strane, obrazovani bi seljak mogao spriječiti da bude iskorištavan, što se događalo jer nije upoznat s principima uzornoga gospodarenja. Zbog neispunjenog obećanja seljak nema povjerenja u državu i, samo ako bude obrazovan, moći će poštovati državu i štiti njezino uređenje, jer će osjetiti kako je država uspostavljena u njegovu interesu.

Slični tonovi mogu se pronaći i u anonimnom članku pod naslovom »Rješenje hrvatskog seljačkog pitanja«.¹⁰ Autor, koji se potpisao sa L...ć, ističe da je slabo stručno znanje seljaštva uzrok lošeg stanja na selu. Po njemu bi se stručno obrazovanje seljaka moralo proširiti i poznavanjem povijesti i zemljopisa. Država bi se trebala pobrinuti za odvodnjavanje močvara i ispravljanje korita rijeka, dok bi novčani zavodi trebali biti pod strogim nadzorom države. Razlog za strogi nadzor novčanih zavoda jest u činjenici da su ljudi potpuno izgubili povjerenje u njih, pa se obraćaju lihvarima. Kako bi se zaustavilo propadanje seljaštva, potrebno je donijeti zakon o nedjeljivosti i zaštiti malog posjeda te zakon o ograničenju posjeda i uopće bogatstva. Pojava siromaštva i nasilja povezana je, po mišljenju nepotpisanog autora, s ohološću bogataša koji ne poznaju granice u gramzljivosti. Autor govori o potrebi vraćanja tradicionalnim katoličkim vrijednostima i svjetonazoru, koji će ljude vratiti na ispravan put života i rada.¹¹ U daljnjem tekstu posvetit ćemo pozornost pojedinim područjima seljačke privrede u Žumberku i pokušati na temelju članaka raznih autora dati precizniju sliku gospodarstva. Kao izvor podataka najbolje će nam poslužiti rubrika »Seljačko gospodarstvo«, u kojoj su mnogi seljaci, a i poljoprivredni stručnjaci, iznosili prijedloge za poboljšanje stanja u poljoprivrednoj proizvodnji. Možemo istaknuti članak S. Jakovića o čišćenju i šišanju stoke

⁸ Isto, *Žumberački tjednik*, 8, 19. II. 1939., 1.

⁹ Isto, »Pitanje našeg sela i seljaka«, *Žumberački tjednik*, 11, 12. III. 1939., 9.

¹⁰ L...ć, »Rješenje hrvatskog seljačkog pitanja«, *Žumberački tjednik*, 19, 7. V. 1939., 9.

¹¹ Isto, *Žumberački tjednik*, 20, 14. V. 1939., 1.

tijekom zimskih mjeseci i koristi takvog postupka u stočarstvu,¹² a isti je autor u jednom drugom broju novina govorio o vremenu u kojem treba presađivati određeno voće i povrće, kao i načinu najboljeg uzgajanja tih kultura.¹³ Najbolju ocjenu Žumberačkog voćarstva dao je spomenuti seljak N. Ciglar u članku »Kako je s našim voćarstvom«. ¹⁴ Ciglar je Žumberačke voćnjake nazvao šumicama koje su napola trule i u kojima se množe štetočine. Kao negativan primjer naveo je običaj da se sade svi mogući nasadi neplanski. Dosljedan svom uvjerenju o korisnosti seljačkog obrazovanja, Ciglar predlaže takav školski sustav koji bi već u pučkom školovanju djecu odgajao prema potrebama seljačke sredine. Iznio je čak i ideju o osnivanju seljačkog sveučilišta koje bi pohađali mladići od 16 godina a na kojem bi se odgajali za racionalno gospodarjenje.

3. Pitanje Žumberačkih šuma

Područje Žumberka imalo je bogat šumski fond, no nije se racionalno iskorištavao. Općinski bilježnik Matija Šustić dao je u *Žumberačkom tjedniku* od 7. svibnja 1939. godine poraznu sliku drvnoga gospodarstva, ističući loše stanje šuma uzrokovano svojevolumnom sječom stabala. Prihoda od šuma uopće nije bilo, a ovlaštenici-članovi zemljišne zajednice, koja je počela rad 1922. godine, zbog siromaštva nisu mogli plaćati svoje obveze. Dodao je kako ti isti ovlaštenici sprečavaju lugare u njihovim dužnostima. Šustić je predložio kako bi u svrhu boljšega gospodarjenja šumama trebalo podijeliti zemljišnu zajednicu Kalje, koju je činilo 8 općina, u zasebne porezne općine, koje bi više pazile na svoje šumsko blago.¹⁵ Takvo je rješenje podržao i dr. Šimrak, uz napomenu o potrebi opreza kod podjele na porezne općine da nitko ne bude zakinut.¹⁶ No, problem je ostao otvoren, pa se o njemu raspravljalo i na Petom Žumberačkom kongresu 16. srpnja 1939. godine. Tada je prilikom bilježnik Šustić detaljno iznio probleme koji prate podjelu na porezne općine. Zemljišna je zajednica Kalje nastala 1905. godine, ali je do 1929. godine, zbog otkupa uzurpacija učinjenih do tada, posjedovno i gruntovno stanje promijenjeno. Točna evidencija o uzurpacijama mogla se napraviti samo uz pomoć mjernika, a ovlaštenici su smatrali da uzurpacije prije 1914. ne mogu doći pod udar zakupnine. Takvo je stanje posljedica toga što vodstvo zemljišne zajednice Kalje nije sve do 1922. godine vodilo gospodarstvo u duhu pravilnika, pa se sve do te godine nisu sastavljali ni proračun ni završni račun. Namet se ubirao nejednako, dug se od godine do godine povećavao, a šume su se počele nemilosrdno sjeći.¹⁷ Stoga je bilježnik

¹² Stjepan Jakopović, »Čišćenje i šišanje stoke u zimsko doba«, *Žumberački tjednik*, 6, 2. II. 1939., 10.

¹³ Isti, »Kako se treba spremati za proljetne poslove«, *Žumberački tjednik*, 7, 12. II. 1939., 10.

¹⁴ Nikola Ciglar, »Kako je s našim voćarstvom«, *Žumberački tjednik*, 25, 18. VI. 1939., 6.

¹⁵ Matija Šustić, »Pitanje Žumberačkih šuma«, *Žumberački tjednik*, 19, 7. V. 1939., 1/2.

¹⁶ Janko Šimrak, »Žumberačke šume«, *Žumberački tjednik*, 19, 7. V. 1939., 2.

¹⁷ Matija Šustić, »Izveštaj o zemljišnoj zajednici Kalje«, *Žumberački tjednik*, 31, 30. VII. 1939., 1.

Šustić izrazio mišljenje kako trenutačno nije moguće dijeljenje zemljišne zajednice Kalje na bilo koji način, a podupro ga je i dr. Šimrak. Razlozi za donošenje takve odluke bili su sljedeći: mnogi su pojedinci imali komplekse šuma i zemljišta nejednake vrijednosti; najprije je bilo potrebno izmjeriti što se sve ima dijeliti i utvrditi uzurpaciju zemljišta, te sastaviti popis i utvrditi gdje se uzurpacija više ne može oduzeti, što traži mnogo vremena; mora se urediti i pitanje prava paše pojedinih sela ovlaštenika; knjigu ovlaštenika treba srediti tako da svatko tko je kroz nekoliko godina nosio terete za zemljišnu zajednicu ima i jednaka prava, jer je plaćao namet po kućnom broju, i na kraju, potrebno je pošumiti sve komplekse pogodne za pošumljivanje i od tih površina zatražiti privremeni oprost od poljoprivrednih poreza. Ti vrlo opsežni planovi, koje je iznio bilježnik Šustić, zaustavili su daljnje pripreme za podjelu zemljišne zajednice, a kako se to pitanje u idućim brojevima *Žumberačkog tjednika* nije obrađivalo, možemo zaključiti da se dogodilo za kasnije.

4. Gospodarski i pravni savjeti u *Žumberačkim novinama*

Zanimljivu sliku o problematici sela s pravnoga gledišta možemo dobiti iz članaka pravnika koji su savjetovali seljake o načinu zakonske zaštite njihova položaja. U *Žumberačkim novinama* (odnosno *Tjedniku*) tiskano je nekoliko tekstova pravnika dr. Josipa Hranilovića, koji je savjetovao stanovništvo glede dva značajna problema sela: o zakonskoj zaštiti seljačkog imetka i problemu zalaganja zemlje za dug i kamate.

Hranilović je u članku »Zakonska zaštita seljačkog imetka«¹⁸ napomenuo kako je poznato da su propisi o zaštiti seljačkog imetka mršavi. Osim uredbe o likvidacijama zemljišnog duga ne postoji zakon o zaštiti seljačkog imetka, već je čitav niz propisa o tome razbacan po raznim zakonima. Govoreći o konkretnim primjerima, Hranilović je uputio na uredbu o likvidaciji zemljišnih dugova od 25. rujna 1936. godine, po kojoj seljaci mogu dugove likvidirati po ratama u 12 godina. Negativna strana takva rješenja jest što se tom uredbom može uništiti kredit seljaka, a ona pogada i vjerovnike, među kojima ima seljaka i sitnih obrtnika. Kako u praksi dugove rješavaju samo oni seljaci koji su ih mogli plaćati i bez te uredbe, ona se u mnogim slučajevima može pokazati kao dvosjekli mač.

Hranilović je upozorio i na pitanje upotrebe zemljišnog minimuma kod naplate dugova, ističući kako se taj dio zemljišta ne bi smio iskoristiti kod naplate dugova. No, po 13. članku zakona o zadrugama, na zemljišnom se minimumu može voditi ovrha za naplatu poreza i drugih javnih podavanja, te na troškove i odštete koje proizlaze iz kažnjivih djela pojedinih zadrugara, i to tako da se izluči njegov dio. Ovrha se može voditi i dozvolom kotarskih oblasti, i to tako da godišnji obrok ne premašuje deseterostruki iznos čistoga katastarskog prihoda. No, Hranilović upućuje i na propise koji ipak pružaju zaštitu da se zemljišni imetak ne može prodati u besćenje: članak 200. određuje da predmet ovrhe ne mogu biti odijelo, posteljne stvari, rublje i pokućstvo, ako je to potrebno izvršeniku i članovima obitelji. Određenu zaštitu pruža i Uredba o

¹⁸ Josip Hranilović, »Zakonska zaštita seljačkog imetka«, *Žumberački tjednik*, 13, 28. III. 1939., 10.

osiguranju, prinudnoj naplati i nenaplativosti poreza od 19. rujna 1920. godine, koja kaže da se ne može za naplatu uzeti kuća s okućnicom i dvorištem do 20 ari zemljišta. Završavajući svoj članak, Hranilović upućuje i na članak 69. koji određuje da se za potraživanja do 1000 dinara ne može izvršiti naplata na nekretninama ako se vjerovnik može podmiriti pokretninama. Prema mišljenju Hranilovića, sigurnu zaštitu od prodaje imetka u bescjenje nudi i članak 119., po kojem se na dražbi kuća ne može prodati ispod polovice utvrđene vrijednosti, a zemljište za manje od dvije trećine utvrđene vrijednosti.

Problem lihvarjenja na selu Hranilović je obradio u članku »Zalaganje zemlje za dug i lihvarstvo«,¹⁹ koji je izašao u *Žumberačkom tjedniku* od 30. travnja 1939. godine. Autor navodi kako je vrlo raširen običaj da zajmoprimac, uzimajući zajam, zajmodavcu založi svoju zemlju bilo na ime kamata, bilo da se zajmodavac isplaćuje iz prihoda. Najčešći oblik je da dužnik dio zemlje založi vjerovniku, koji uživa taj dio zemlje na ime kamata do povratka glavnice. Hranilović pretpostavlja da se taj običaj razvio stoga što dužnik nije znao kada će moći vratiti dug, a bojeći se gomilanja kamata, ponudio je vjerovniku u zalog određenu parcelu, koja ja davala godišnji prihod u visini kamata. Kasnije se to pretvorilo u lihvu.²⁰ Svi zalozi zemlje poslije prvoga svjetskog rata pokazivali su sva obilježja lihve, a najveći je problem bilo to što se ona nije kažnjavala baš zato što visina kamata nije određena niti se mogla kontrolirati, a seljak nije vodio računa koliki mu prihod na godinu daje založena parcela. Kako nije određena visina kamata, seoski zelenaši vole davati zajam u zalog zemlje na ime kamata, umjesto da se kamate obračunavaju i plaćaju gotovu. U slučaju da se plaća u gotovini vjerovnici se boje da kamata ne prijede 10–20 posto jer bi inače došli pod udar zakona. Razlog takvu postupanju Hranilović vidi u tome što seljak kod zelenaša brzo dobiva gotovinu, bez dugih formalnosti u bankama. S druge strane, seljaci zbog osjećaja poštenja sami ne vode nikakva računa o lihvarskim kamatama, a misle da se na male kamate ne isplati brinuti o pozajmljenu novcu. Kao rješenje koje bi poboljšalo stanje Hranilović navodi zakonske odredbe po kojima dužnici mogu založene zemlje tražiti natrag, i to na temelju uredbe od 26. rujna 1926., a dug će plaćati u ratama. Uredba od 20. travnja 1932. odgađa plaćanje seljačkih dugova, a seljak je mogao zemlju vratiti da nije morao vratiti dug. Na ime glavnice će se vjerovniku obračunati ono što je poslije 20. travnja 1932. primio od rashoda sa založene zemlje preko tadašnjih kamata predviđenih po toj uredbi. Prihod do 20. travnja 1932. uzima se kao da su njime plaćene kamate do tog dana. Hranilović je i predložio osnivanje pučke štedionice koje bi primale uloge, a seljaku davale jeftine zajmove uz pogodne uvjete plaćanja.²¹

5. Komascija i razlozi njezina odbijanja

Nekoliko članaka na stranicama *Žumberačkog tjednika* bilo je posvećeno pitanju komasacije zemljišta u Žumberku. Protiv tog pothvata dva opširna članka napisao je seljak Luka Živković.²² Kao prvu manu on navodi velike troškove, koje prezaduženo selo ne može podnijeti, a ni jedna banka neće

¹⁹ Isti, »Zalaganje zemlje za dug i lihvarstvo«, *Žumberački tjednik*, 18, 30. IV. 1939., 10.

²⁰ Isto, 10.

²¹ Isto, 10.

povjeriti sredstva selu ako je ono već zaduženo. Osim toga, predviđa se da zemlju u neposrednoj blizini sela dobivaju mali posjednici, a veći na rubovima hatara. To znači da će starosjedioci, kao veći posjednici, biti odbačeni po više kilometara od sela, a svakom je gospodaru stalo da prikupi svoje zemlje što bliže selu. Neki su to radili čitav život te bi im sada bila nanesena nepravda. Nadalje, komasacijski zakon nije priznao postojanje šume na posjedu, pa bi se prije provođenja komasacije trebalo početi nemilosrdno sasjeci šumski fond koji je čuvan čitavo stoljeće. Slična bi sudbina pogodila šljivike, koje komasacijski zakon ne uzima u obzir. Živković je napomenuo da u tadašnje vrijeme racionalno gospodariti znači ne prosipati ono što postoji, nego čuvati novac ako ga ima, te izbjegavati nepotrebne troškove i nove dugove.

Još iscrpnije nego u prvom članku, Živković je iznio argumente protiv komasacije u tekstu »Zar je komasacija dobra?«, u kojem je pobijao većinu argumenata koje mu je u korist komasacije iznio njezin zagovaratelj inženjer Horvat.²³ Živković kao prvi primjer neuspjeha komasacije navodi pogrešno provedeno navodnjavanje i uvođenje kanalizacije, što se provodi po jednakim mjerilima neovisno o tome ima li podvodnih zemljišta. Tako se u nekim selima dogodilo da je savska voda preplavila kanale jer su građeni na pogrešnom tlu. Opasnost s komasacijom jest i mogućnost da će se seljaci morati baviti ili samo žitnim ili stočnim gospodarstvom, što je izrazito nepovoljno jer oni mješovitim gospodarstvom pokrivaju gubitke na jednoj strani, najčešće kod slabih prinosa žitarica. Živković drži da bi bolje rješenje bilo unaprijediti stočarstvo, jer je poznato da samo Banat, Baška i srednji Srijem mogu živjeti od žitnoga gospodarstva. Kao najjači argument protiv komasacije Živković je naveo njezine rezultate u selima gdje je već provedena. Kao prvo, dugovi iz prijašnjih vremena povećani su komasacijom i nitko ne zna kako ih isplatiti, kanali koji su izgrađeni zatrpani su i zapušteni, te ih nitko ne održava jer seljaci ne vide koristi od njih. Živković ističe kako bi najbolji dokaz da su komasacije korisne bilo njihovo brzo širenje po selima, čega nema. Na prigovor kako su se seljaci stranog porijekla služili tehničkim pomagalima, Živković uzvraća činjenicom kako im je njihova inteligencija utisnula to znanje u ruke, dok je domaći seljak slabo podučavan od domaće inteligencije. Postavio je i pitanje može li se od seljaka tražiti da pristanu na još veće i opasnije dugove, dok ne mogu isplatiti ni stare. Naglasio je da će takav zakon biti poguban za seljaštvo ako se suhoparno, po člancima, počne primjenjivati, a u stvarnosti će ekonomski uništiti seljake. Političku dimenziju Zakona o glasanju za komasaciju Živković vidi u tome što taj zakon sve seljake koji su za komasaciju proglašava naprednima, dok njegove protivnike želi proglasiti konzervativnima i slomiti ih.²⁴

Osvrnemo li se na iznesene gospodarske probleme u *Žumberačkim novinama*, i na pitanja koja su razmatrana, možemo zaključiti da su u žumberačkom kraju najveći problemi bili nerazvijenost i slaba produktivnost poljoprivredne proizvodnje. U tekstovima spomenutih autora isključivo nalazimo problematiku teškog ekonomskog stanja na selu. Može se primijetiti

²² Luka Živković, »Zar su komasacije dobre?«, *Žumberački tjednik*, 16, 16. IV. 1939., 10.

²³ Isti, »Zar je komasacija dobra?«, *Žumberački tjednik*, 32, 6. VIII. 1939., 5.

²⁴ Isto, 5.

da se gotovo nigdje ne spominje otvaranje nekih privrednih grana koje ne bi bile povezane s poljoprivredom. Kod takvog zaključivanja polazi se od naglašavanja Žumberačke tradicije i vjernosti kršćanskom svjetonazoru. Mnogi autori prijedloga o poboljšanju lošeg stanja gospodarstva ističu važnost etičkih načela kršćanstva kod seljačkog života i rada, te u vraćanju tim principima vide jedan od osnovnih uvjeta ozdravljenja sela. Potrebno je istaknuti da su se u polemiku uključivali i neki svećenici, a najaktivniji je među njima bio dr. Janko Šimrak. On je sudjelovao u pripremama i održavanju Petoga Žumberačkoga kongresa, koji je održan 16. srpnja 1939. godine, na kojem su sudjelovali i predstavnici iseljenih Žumberčana, posebno iz Sjedinjenih Američkih Država. Kongres je protekao u znaku donošenja vrlo ambicioznog plana o Žumberku i njegovu gospodarskom razvoju u budućnosti. Donesene rezolucije te prijedlozi na kongresu na prvom su mjestu istaknuli potrebu prometnog povezivanja Žumberka s ostalim svijetom. Prvi korak u tome bila bi gradnja banovinske ceste Badinjak–Grabar–Bukovac–Miladini–Brezovica. Zatim bi trebalo osposobiti cestu do Metlike za promet svih vozila, te urediti turističku cestu od Svete Nedjelje do ispod Svete Gere. Kako bi se svi ti prijedlozi mogli ostvariti, Žumberak treba proglasiti posebnim kotarom sa sjedištem u Sošicama, gdje bi trebalo osnovati kotarski sud. Radi boljeg oporavka gospodarstva trebalo bi osnovati mljekarske zadruge, zadruga za uzgoj najbolje pasmine blaga, ovaca i koza, a u tome bi posredovala Žumberačka kreditna banka. Kako bi se djelovalo na seljaštvo da prihvati inovacije u poljoprivrednoj proizvodnji, u Žumberku bi se moglo osnovati ugledno banovinsko dobro koje bi bilo primjer uspješnoga gospodarstva. Odgoj ženske mladeži prepustio bi se časnim sestrama Bazilijankama u Sošicama, koje bi vodile domaćinski tečaj za djevojke u trajanju šest mjeseci. Predloženo je da se u samostanu časnih sestri Bazilijanki otvori i dom za napuštenu djecu. Na kraju toga velikog i opsežnog programa pozivaju se Žumberčani da pomažu svoje novine kako bi se lakše mogli informirati o svim pitanjima i problemima Žumberka.²⁵

Na kraju, možemo istaknuti kako su u očima stanovnika Žumberka, a i same redakcije *Žumberačkih novina*, jedini gospodarski problem bili unapređivanje poljoprivrede i ekonomski prosperitet seljaštva. Na primjeru članaka raznih suradnika, a i odluka Petoga Žumberačkoga kongresa, jasno se vidjelo da se uz poljoprivredu mislilo još jedino na turizam kao moguću privrednu granu Žumberka, i to po uzoru na susjednu Sloveniju. Stoga je i razumljivo da se na Petom žumberačkom kongresu, 1939. godine, tako jak naglasak stavljao na, s jedne strane, uređenje prometnica, a s druge na organiziranje racionalnog i isplativnoga gospodarstva koje bi poboljšalo pložaj nerazvijenog sela. Međutim preciznijih obavijesti o tome da je takav ambiciozni plan uspio nema. Kako su tijekom 1940. godine *Žumberačke novine* upale u materijalne teškoće, smanjio se i broj suradnika i priloga, i opet su postale mjesečnik. Budući da su se političke prilike u svijetu pogoršale, novine su najviše pažnje posvećivale unutrašnjoj i vanjskoj politici. Vijesti o Žumberku najčešće su se odnosile na život pojedinih naselja i sela, ali nisu donosile značajnije priloge o gospodarstvu. Odluke Petoga žumberačkoga kongresa posljednje su značajnije vijesti o žumberačkom go-

²⁵ Janko Šimrak, »Prijedlozi i rezolucije Petog Žumberačkoga kongresa«, *Žumberački tjednik*, 29, 16. VIII. 1939., 2–3.

spodarstvu i željama i planovima samih Žumberčana. Ratno je vrijeme, koje je ubrzo nadošlo, potisnulo sve planove i želje Žumberčana na sporedni put za duže vrijeme.

SUMMARY

THE ECONOMIC ISSUES OF THE ŽUMBERAK REGION ON THE EVE OF THE SECOND WORLD WAR IN THE ŽUMBERAK NEWS

Analysis of the economic situation based on the *Žumberak News* shows that the main problem was the low productivity of the agricultural sector. All articles emphasized the economic difficulties, and the majority of authors believed that the main cause was the abandonment of the traditional values of peasant culture. One of the principal individuals who worked on alleviating of the problems was Janko Šimrak, the paper's editor. While he urged people of this region to apply modern agricultural techniques, he encouraged preservation of traditional Christian values. Šimrak was one of the organizers of the Fifth Žumberak Congress in 1939, the resolutions of which talked about the need for the development of the infrastructure and of savings and loan institutions. But the beginning of the war cancelled all great plans in this area.